

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΥΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1950

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΜΠΑΟΥΡΑ ΚΙ Ο ΚΑΒΑΦΗΣ *

Ο καθηγητής Μπάουρα, γνωστός σε πολλούς νεοέλληνες συγγραφείς, σ' όσους ιδίως επισκέφθηκαν την Όξφόρδη από την απελευθέρωση της Ελλάδας κ' έπειτα, — και Όξφόρδη βέβαια σημαίνει το φημισμένο σ' όλο τον κόσμο πανεπιστημιακό συγκρότημα —, ανήκει στη χορεία των αξίων συνεχιστών του έργου του μεγάλου Μάτθιου Άρνουολντ. Πρώτανις του Κολλεγίου Wadham από το 1938 και καθηγητής της ποιητικής στο Πανεπιστήμιο της Όξφόρδης από το 1946, σοφός έλληνοιστής και φιλέλληνας και από τους κορυφαίους μεταφραστές στην άγγλική ρώσων ποιητών, δημοσίευσε τελευταία δυό έργα, που έδωσαν άφορμή σε πλατειές συζητήσεις και θαυμάστηκαν για την ήρωική — πώς άλλοιως να την χαρακτηρίσουμε; — προσπάθεια του συγγραφέα να φωτίσει το λαβύρινθο της νεώτερης και της σύγχρονης ποιητικής παραγωγής. Λέω «παραγωγής» θεληματικά, γιατί μόνο ο χρόνος θ' αποφασίσει τί θα βγει με τη σφραγίδα της αληθινής δημιουργίας απ' αυτό το χάος.

Τό έργο του καθηγητή Μπάουρα, που θα μάς απασχολήσει απόψε, είναι χρονολογικά το δεύτερο από τὰ δυό. Έχει τόν τίτλο «The Creative Experiment» (θα τόν παραφράζαμε «Ποιητικοί Πειραματισμοί») και αποτελεί έμμεση συνέχεια του παλαιότερου έργου του, που έπιγράφεται «The Heritage of Symbolism» («Η κληρονομία του Συμβολισμού»).

Στόν καλλιτεχνικό τομέα, λέει ο καθηγητής Μπάουρα, ο είκοστός αιώνας ύπηρξε, ως αυτή τή στιγμή, αιώνας πειραματισμού. Η ζωγραφική, ή γλυπτική, ή αρχιτεκτονική, ή μουσική και όχι λιγώτερο απ' αυτές ή λογοτεχνία γενικά και ειδικώτερα ή ποίηση, που στό δέκατον ένατο αιώνα ακολουθούσαν προκαθορισμένες γραμμές εξέλιξεως, με αποτέλεσμα τήν τυποποιημένη σχεδόν παραγωγή που ίκανοποιούσε έξίσου τυποποιημένα γούστα, έπαψαν, όπως είταν φυσικό, ν' ανταποκρίνονται, με τίς παλιές και κάπως άτροφικές και άποστεωμένες μορφές τους, στην ψυχολογία των νέων καιρών. Τήν όμαλή εξέλιξη ακολούθησε περίοδος πυρετώδων διασταυρωνόμενων και άλληλοσυγκρουόμενων αναζητήσεων, και ως προς τούς σκοπούς και ως προς τὰ μέσα — χαώδης περίοδος, που δέν καταστάλαξε ακόμα.

Κοί για να έντοπίσουμε τό θέμα στην

ποίηση, ο καθηγητής Μπάουρα παρατηρεί πώς ή άλλαγή που έφεραν οι νέες ζυμώσεις, αναβρασμοί καλύτερα, είναι όμολογουμένως τεράστια. Βέβαια, μερικοί ποιητές έμειναν πιστοί στην παράδοση, αλλά ή ποίηση ή πιό αντιπροσωπευτική του αιώνα μας είναι αποτέλεσμα νέων τρόπων και νέων προσανατολισμών. Άρκει να συγκρίνουμε τήν πρώτη περίοδο του Γέιτς με τό έργο του Θ. Σ. Έλιοτ, τόν Ρουμπέν Νταρίο με τόν Λόρκα, τόν Μαλλαρμέ με τόν Άπολλιναίρ, για να πειστούμε τί άγεφύρωτο χάσμα χωρίζει τήν ποίηση των συμβολιστών από τήν ποίηση της περιόδου, που αναλύει στό βιβλίο του ο καθηγητής Μπάουρα.

Με τό κριτικό του μάτι, μέσα από τόν κυκεώνα της ποιητικής παραγωγής της περιόδου αυτής, ο καθηγητής Μπάουρα ξεχωρίζει, ως αντιπροσωπευτικό, τό έργο έπτά ποιητών, που έχουν τό κοινό γνώρισμα ότι είναι Εύρωπαίοι των παρυφών, των άκρων μάλλον παρά του κέντρου — του Άλεξανδρινού Κωνσταντίνου Καβάφη, του Λόρκα και του Άλμπέρτι από τήν Άνδαλουσία, των Ρώσων Μαγιακόβσκη και Πάστερνακ, του Θ. Σ. Έλιοτ — Άμερικανού, πολιτογραφημένου Άγγλου — και του Γκιγιώμ Άπολλιναίρ, που, παρά τό όνομά του και μολονότι χρησιμοποίησε ως έκφραστικό μέσο τή γαλλική, είταν Γάλλος μόνο απ' άγάπη και όχι τήν καταγωγή.

Ένα όλόκληρο κεφάλαιο του βιβλίου του — κάπου είκοσι μεγάλες σελίδες — ο καθηγητής Μπάουρα τό αφιερώνει στόν Κωνσταντίνο Καβάφη. Στο κεφάλαιο όμως αυτό δέν εξετάζεται απ' όλες του τίς πλευρές τό έργο, τό τόσο πρωτότυπο και παρεξηγημένο, του Άλεξανδρινού ποιητή. Τό κεφάλαιο έπιγράφεται: «Κωνσταντίνος Καβάφης και τό έλληνικό παρελθόν» — τίτλος, που δέν αφήνει άμφιβολία ποιές πτυχές του καβαφικού έργου κίνησαν ιδιαίτερα τό ένδιαφέρον του διακεκριμένου Άγγλου συγγραφέα. Πρέπει να τό τονίσουμε αυτό από τήν πρώτη στιγμή. Αντίθετα προς τούς περισσότερους μελετητές του ποιητή των «Κερρών» και των «Βαρβάρων», ο καθηγητής Μπάουρα δέν έχει σχεδόν τίποτε να πεί για τόν έρωτισμό ή σεξουαλισμό του Καβάφη — ίσως γιατί περιορίζεται στα λεγόμενα «ιστορικά» ή «άφηγηματικά» του ποιήματα.

Η περίπτωση Καβάφη, κατά τόν καθηγητή Μπάουρα, είναι ή περίπτωση ενός ανθρώπου, που έξ αίτίας των συνθηκών του

* Ραδιοφωνική όμιλία από τό Β. Β. Σ. του Λονδίνου.

βίου του βρέθηκε απομονωμένος από τα πλατειά ρεύματα της εποχής του και σε περιβάλλον που αυτό καθ' έαυτο δεν του πρόσφερε το ψυχικό κλίμα το απαραίτητο για το άνθισμα της τέχνης του. Το ψυχικό αυτό κλίμα έπρεπε να το δημιουργήσει ο ίδιος. Από την άποψη αυτή, η περίπτωση Καβάφης παρουσιάζει αναλογίες με την περίπτωση των Χένρυ Τζέιμς και Θ. Σ. Έλιοτ, που άφησαν την γενέτειρά τους την Αμερική για να ριζοβολήσουν στην Αγγλία, σε χώρα δηλαδή με παλιό πολιτισμό και καλλιτεχνικές παραδόσεις, και με την περίπτωση των Στιούαρτ Μέρριλ και Βιελέ-Γκριφέν, που για τον ίδιο ακριβώς λόγο ζήτησαν και βρήκαν άραξεβόλι στο Παρίσι. Ο Καβάφης, υποχρεωμένος να ζει στην Αλεξάνδρεια, που οι ισλαμικές και αίγυπτιακές της παραδόσεις τον άφηναν έντελως άσυγκίνητο, αναζήτησε όχι σε άλλη χώρα, όχι σε άλλο σύγχρονο περιβάλλον, — όπως οι Αμερικανοί που προαναφέραμε —, το ασφαλές πλαίσιο για την τοποθέτηση του έργου του, αλλά στην αναδρομή στο έλληνοιστοικό, στο έλληνορωμαϊκό και, ως ένα σημείο, στο βυζαντινό παρελθόν. Καλλιεργώντας ένα όλοτελα παρθένο έδαφος, δεν οδηγείται από γνωστά πρότυπα, δε συνεχίζει καμιά παράδοση. Μένει κατ' έξοχήν ιδιότυπος. Παρ' όλα αυτά στο έργο του διακρινουμε πολλά από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εύρωπαϊκής ποιήσεως του αιώνα μας. Και πρώτα απ' όλα το ρεαλισμό. Ο Καβάφης ήταν γεννημένος ρεαλιστής. Τον ένδιέφερε το δράμα της ζωής, το δράμα που το ζούσε έντονα ο ίδιος και που, κατά τον καθηγητή Μπάουρα, στάθηκε ή γενεσιουργός αίτια της καλλιτεχνικής του δημιουργίας. Ο ρεαλισμός του Καβάφης δεν υπογραμμίζει μόνο την ουσία του έργου του. Υπογραμμίζει και τη φραστική διατύπωση των στίχων του. Κάθε λέξη, βαρεια από ουσία, έχει τη θέση της. Λείπουν τα περιττά παραγεμίσματα. Ο Καβάφης βάζει όλα του τα δυνατά να υποτάξει τη φράση του στην έννοια. Τέλος, η άυστηρή διανοητική πειθαρχία, που είναι ένα ακόμη γνώρισμα του Καβάφης, είναι επίσης γνώρισμα και των άλλων αντιπροσωπευτικών ποιητών της εποχής του. Ο Καβάφης δεν έμπνέεται εύκολα. Την έμπνευση τη φοβάται σχεδόν. Γι' αυτό και σκέπτεται πολύ, προτού αίσθητοποιήσει τις συγκινήσεις του. Είναι έγκεφαλικός ποιητής.

Ο καθηγητής Μπάουρα τονίζει επίσης το δραματικό και αντιλυρικό τόνο των ποιημάτων του Καβάφης. Σ' αυτό δε φαντάζομαι να υπάρξουν σοβαρές αντιρρήσεις. Όμως ο Άγγλος καθηγητής δίνει αντικειμενικό χαρακτήρα στα ποιήματα του Καβάφης

— στα καθαυτό ιστορικά πάντως, γιατί τα έρωτικά τα τοποθετημένα στο παρελθόν αποφεύγει σχεδόν να τα θίξει. Πάνω στο ζήτημα αυτό οφείλουμε να διατυπώσουμε έπιφυλάξεις. Πολλοί κριτικοί, όπως π. χ. ο κ. Δημαράς, δε διστάζουν ν' αποδώσουν υποκειμενικό χαρακτήρα στο σύνολο του Καβαφικού έργου. Αλλά τους ένδοιασμούς μας δε μπορούμε να τους επέκτεινουμε και σε μια άλλη διαπίστωση του καθηγητή Μπάουρα. Σε αρκετά ποιήματα του Καβάφης, ποιήματα με δραματικό τόνο, ο Άγγλος συγγραφέας διακρίνει ένα στοιχείο είρωνείας, ή έλαφρού, άπαλου χιούμορ, που δεν το θεωρεί άσυμβίβαστο με τον δραματικό τους τόνο. Το στοιχείο αυτό είναι άναμφισβήτητο και δε μειώνει καθόλου τη δραματικότητα των καταστάσεων, που ξαναπλάθει με τη φαντασία και αίσθητοποιεί ο ποιητής. Ο μακαρίτης Τέλλος Άγρας, που το είχε προσέξει ιδιαίτερα, το είχε άποκαλέσει «τραγική είρωνεία».

Ένα άλλο στοιχείο της καβαφικής ποιήσεως — το πιο αξιοσημείωτο κατά τον καθηγητή Μπάουρα — είναι ο άνεπιφύλακτος θαυμασμός που τρέφει ο ποιητής προς κάθε θαρραλέα ανθρώπινη πράξη. Τίποτε, λοιπόν, το παράξενο αν μερικά από τα πιο έξοχα και πιο πλούσια σε περιεχόμενο ποιήματά του δεν είναι, στην ύστατή τους άνάλυση, παρά ύμνοι στο θρίαμβο του ανθρώπου άπάνω στις αντίξοότητες της ζωής.

Αν ένα από τα κύρια προβλήματα, που αντιμετώπιζει ο σύγχρονος καλλιτέχνης, λέει ο καθηγητής Μπάουρα, είναι ή έξεύρεση κάποιου τρόπου για τον έπιτυχημένο συνδυασμό της άγνης ποιητικής συγκινήσεως με την πλήρη επίγνωση του περίπλοκου της σύγχρονης ζωής, δεν υπάρχει άμφισβολία ότι ο Καβάφης, που άρχισε να εργάζεται πολύ πριν το βασικό αυτό πρόβλημα γίνει συνείδηση σε πολλά μέρη της Εύρωπης, βρήκε με το δικό του τρόπο τη λύση του προβλήματος.

Η κριτική άνάλυση του καθηγητή Μπάουρα συνοδεύεται με άποσπάσματα ποιημάτων του Καβάφης, μεταφρασμένων στην άγγλική από τον καθηγητή κ. Τζών Μαυρογορδάτο. Διαβάζοντας τις καλές αυτές μεταφράσεις θυμηθήκαμε κάποια λόγια του Πέτρου Χάρη: «Ο Καβάφης», έγραφε το 1933 ο κ. Χάρης, «είναι ο προσωπικώτερος μεταπολεμικός ποιητής. Κι' ο μόνος που μπορεί να κριθεί με συγκατάβαση έξω από την Ελλάδα, αν φυσικά τον μεταφράσει με άγάπη και κέφι ένας καλός ξένος λογοτέχνης». Άς έλπίζουμε ότι ή κάπως ζωηρή κίνηση που δημιουργήθηκε τελευταία στην Αγγλία γύρω από το έργο του Καβάφης, θα καταλήξει στην πλήρη έπαλήθευση της προβλέψεως του κ. Χάρη.

Π. Γ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ